

АГРОСВІТ

№ 9 травень 2024

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Василенко Леся Олексіївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гробоук Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кадирус Ірина Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качуда Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзорович (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П. Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Курбацька Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Пантелєєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сєгада Сергій Андрійович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу та бізнес-аналітики, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Фролова Тетяна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 9 травень 2024 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23728-13568ПП від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 458-10-73

(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.nayka.com.ua

www.agrosvit.info

Засновники:

Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 07.05.24 р.

Підписано до друку 07.05.24 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 17.5

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення №0705/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

У НОМЕРІ:

Федірець О. В., Мартин О. М., Завада О. П.

Стратегічне управління розвитком агропродовольчої сфери в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики 4

Павлова Г. Є., Атамас О. П.

Управління інноваційною та інвестиційною діяльністю підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності 13

Міщук Є. В., Пасічник Н. В.

Інтеграція економічного аналізу господарської діяльності та маркетингу в управлінні ефективністю фірми 19

Шамборовський Г. О.

Сучасний стан та перспективи зовнішньої торгівлі України 28

Рибчук А. В., Процишин О. Р., Зінкевич В. І., Лапчук Я. С., Паласевич М. Б.

Інтелектуальна власність як інструмент інноваційних перетворень у національній економіці 36

Мармуль А. О., Перчук О. В., Пеньковський С. В.

Соціально-економічна сутність праці й заробітної плати працівників та їх відображення в обліку сучасних аграрних підприємств 42

Мазур Г. Ф., Ельхаддад А. А.

Парадигма забезпечення продовольчої безпеки на основі підвищення потенціалу аграрного сектору 49

Ільчук М. М., Томашевська О. А., Іванов Є. О., Водніцький М. В., Марчук В. І.

Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України 57

Глуценко О. В., Швайко М. А., Дячек О. Ю., Бабаєв В. Ю., Громов С. О.

Діджиталізація оподаткування: можливості та загрози на міжнародному рівні 64

Скопенко Н. С., Северина І. В., Вознюк М. А.

Теоретичні підходи до визначення категорії "розвиток підприємства" 71

Баган Н. В., Заяц О. В., Зеленський Б. О.

Методичні підходи до безпекової оцінки ефективності управління ресурсами інноваційно активних підприємств в контексті диджиталізації та розвитку соціального маркетингу 79

Кундицький О. О., Гаца Р. А., Топоровський Я. П.

Психологічні основи протидії маніпуляції та небажаному психологічному впливу 85

Лезіна А. В.

Вдосконалення бізнес-процесів електроенергетичного підприємства з метою забезпечення його економічної безпеки 89

Мартинюк М. П., Дивнич О. Д.

Організаційно-економічне забезпечення інноваційної системи управління земельно-ресурсним потенціалом аграрних підприємств 96

Калініченко Д. Ю.

Екологічні інновації у відтворювальному процесі: сутнісно-змістовна характеристика, виклики воєнного часу та повоєнного відновлення 103

Семененко Ю. С.

Роль Інтернету речей в ефективності діяльності агропідприємства 110

Тибінка Г. І., Губиш О. О., Новічевський Р. А.

Способи підвищення особистої ефективності 118

Власюк С. А., Гуртовенко А. І., Тиховський М. І.

Особливості фінансового забезпечення аграрного виробництва в сучасних умовах 122

Кравченко О. О., Постіва М. В.

Традиційні та сучасні підходи в оцінюванні персоналу 128

CONTENTS:

<u>Fedirets O., Martyn O., Zavada O.</u> STRATEGIC MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRI-FOOD SECTOR IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND MODERNIZATION OF THE LOGISTICS SYSTEM	4
<u>Pavlova H., Atamas O.</u> MANAGEMENT OF INNOVATIVE AND INVESTMENT ACTIVITIES OF ENTERPRISES FOR INCREASE THEIR COMPETITIVENESS	13
<u>Mishchuk Ie., Pasichnyk N.</u> INTEGRATION OF ECONOMIC ANALYSIS OF BUSINESS ACTIVITIES AND MARKETING IN MANAGING FIRM EFFICIENCY	19
<u>Shamborovskyi G.</u> CONDITION AND PROSPECTS OF FOREIGN TRADE OF UKRAINE	28
<u>Rybchuk A., Protsishin O., Zinkevich V., Lapchuk Ya., Palasevich M.</u> INTELLECTUAL POWER AS A TOOL FOR INNOVATIVE CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY	36
<u>Marmul L., Perchuk O., Penkovskiy S.</u> SOCIO-ECONOMIC ESSENCE OF LABOR AND WAGES OF EMPLOYEES AND THEIR REFLECTION IN THE ACCOUNTING OF MODERN AGRICULTURAL ENTERPRISES	42
<u>Mazur H., Elkhaddad A.</u> A PARADIGM FOR ENSURING FOOD SECURITY BASED ON INCREASING THE CAPACITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR	49
<u>Ilchuk M., Tomashevskaya O., Ivanov Ye., Vodnitskiy M., Marchuk V.</u> DEVELOPMENT OF BUSINESS ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY	57
<u>Hlushchenko O., Shvaiko M., Diachek O., Babaiev V., Gromov S.</u> DIGITISING TAXATION: INTERNATIONAL OPPORTUNITIES AND THREATS	64
<u>Skopenko N., Severyna I., Vozniuk M.</u> THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENCE OF THE CATEGORY "ENTERPRISE DEVELOPMENT"	71
<u>Bahan N., Zaiats O., Zelenskiy B.</u> METHODICAL APPROACHES TO THE SAFETY ASSESSMENT OF RESOURCE MANAGEMENT EFFICIENCY OF INNOVATIVELY ACTIVE ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND THE DEVELOPMENT OF SOCIAL MARKETING	79
<u>Kundytskyi O., Gatsa R., Toporovsky J.</u> PSYCHOLOGICAL BASICS OF PREVENTING MANIPULATION AND ADVERSE PSYCHOLOGICAL INFLUENCE	85
<u>Liezina A.</u> IMPROVEMENT OF BUSINESS PROCESSES OF THE ELECTRIC POWER ENTERPRISE IN ORDER TO ENSURE ITS ECONOMIC SECURITY	89
<u>Martynyuk M., Dyvnych O.</u> ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT OF THE INNOVATIVE SYSTEM OF LAND RESOURCE POTENTIAL MANAGEMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES	96
<u>Kalinichenko D.</u> ECOLOGICAL INNOVATIONS IN THE REPRODUCTIVE PROCESS: ESSENCE AND CONTENT CHARACTERISTICS, CHALLENGES OF WARTIME AND POSTWAR RECOVERY	103
<u>Semenenko Y.</u> THE ROLE OF THE INTERNET OF THINGS IN AGRICULTURAL ENTERPRISE EFFICIENCY	110
<u>Tybinka H., Gubysh O., Novichevskiy R.</u> WAYS OF INCREASE PERSONAL EFFICIENCY	118
<u>Vlasiuk S., Hurtovenko A., Tykhovskiy M.</u> CONTEMPORARY TRENDS IN FINANCIAL BACKING FOR AGRICULTURAL PRODUCTION	122
<u>Kravchenko O., Postiva M.</u> TRADITIONAL AND MODERN APPROACHES IN PERSONNEL EVALUATION	128

УДК 631.1:330.34

О. В. Федірець,

д. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9710-4644>

О. М. Мартин,

к. е. н., доцент, доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1947-8982>

О. П. Завада,

к. ф.-м. н., доцент, доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8062-8169>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.9.4

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЛОГІСТИКИ

O. Fedirets,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of I. Markina

Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

O. Martyn,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law

and Management in the Field of Civil Defense, Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

O. Zavada,

PhD in Physico-Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department

of Information Systems in Management, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

STRATEGIC MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRI-FOOD SECTOR IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND MODERNIZATION OF THE LOGISTICS SYSTEM

В статті розглянуто стратегічне управління розвитком агропродовольчої сфери в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики. В процесі представленого дослідження системні параметри розглядаються в якості характеристики об'єктів, які зумовлюють їх існування як цілісної системи. Актуальні уявлення стосовно базисних системних стратегічних параметрів формується за допомогою категоріального апарату теоретико-системних досліджень, при цьому основну увагу слід зосередити на характеристиці системних закономірностей, які формують основні групи системних параметрів. За результатами проведених досліджень держава в межах соціально-економічних відносин забезпечує регулювання економічного розвитку через такі інструменти як законодавство, податки, ліцензування, патентування, субсидування тощо. Через зворотній зв'язок економічна система забезпечує податкові надходження до бюджетів всіх рівнів, формує внутрішній валовий продукт та національне багатство країни. В межах державно-соціальних відносинах відбувається гарантування населенню соціального захисту, надання соціального забезпечення та гарантії, що в підсумку формують соціальну стабільність країни. Доведено, що в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери включає три напрямки (економічний, екологічний та соціальний розвиток), спрямований на забезпечення балансу в межах соціальних та екологічних критеріїв при підтримці економічної ефективності господарській діяльності. Розглядаючи соціальну складову, слід зазначити що вона спрямована на формування відповідного рівня забезпеченості матеріальними та нематеріальними благами. Екологічна складова забезпечує мінімізацію шкоди навколишньому середовищу, і спрямована на перехід до ширшого використання відновлювальних ресурсів, впровадження інноваційних технологічних рішень, які забезпечують мінімізацію негативного впливу на природу. Зазначені пропозиції визначають основу системи стратегічного управління розвитком агропродовольчої сфери в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики.

The article deals with the strategic management of the development of the agri-food sector in the context of digitization and modernization of the logistics system. In the process of the presented research, system parameters are considered as characteristics of objects that determine their existence as a complete system. Actual ideas about the basic system strategic parameters are formed with the help of the categorical apparatus of theoretical and system research, while the main attention should be focused on the characteristics of the system regularities that form the main groups of system parameters. According to the results of the conducted research, the state within the framework of socio-economic relations ensures the regulation of economic development through such tools as legislation, taxes, licensing, patenting, subsidies, etc. Through feedback, the economic system provides tax revenues to the budgets of all levels, forms the gross domestic product and national wealth of the country. Within the framework of state-social relations, the population is guaranteed social protection, provision of social security and guarantees, which ultimately form the social stability of the country. It has been proven that in the context of digitization and modernization of the logistics system, the socio-economic development of the agri-food sector includes three directions (economic, ecological and social development), aimed at ensuring a balance within social and ecological criteria while maintaining the economic efficiency of economic activity. Considering the social component, it should be noted that it is aimed at the formation of an appropriate level of material and immaterial benefits. The ecological component ensures the minimization of damage to the environment, and is aimed at the transition to a wider use of renewable resources, the introduction of innovative technological solutions that ensure the minimization of the negative impact on nature. These proposals determine the basis of the system of strategic management of the development of the agro-food sector in the context of digitization and modernization of the logistics system.

Ключові слова: стратегічне управління, розвиток, агропродовольча сфера, диджиталізація, модернізація, система, логістика.

Key words: strategic management, development, agri-food sector, digitalization, modernization, system, logistics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Основою системного мислення та світогляду виступають об'єктивні системні якості та закономірності, саме вони є базисом для формування та розвитку методологічних системних конструкцій, які охоплюють усі аспекти системної діяльності. В свою чергу побудова теоретико-системних досліджень спрямована на вивчення базисних системних параметрів та системних закономірностей. Зазначені аспекти виступають характеристикою "явища системності" з аналітичної точки зору. Тому стратегічне управління розвитком агропродовольчої сфери в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики є актуальною темою дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

В контексті диджиталізації та модернізації системи логістики системні параметри

розглядаються в якості характеристики об'єктів, які зумовлюють їх існування як цілісної системи. Уявлення стосовно базисних системних параметрів формується за допомогою категоріального апарату теоретико-системних досліджень, при цьому основну увагу слід зосередити на характеристиці системних закономірностей, які формують основні групи системних параметрів. Чинники, необхідні і достатні для виникнення та існування системного об'єкта, можна розділити на три групи: системоутворюючі, системо породжуючі і системо-обумовлюючі. Усвідомлення охарактеризованих чинників утворює послідовність основних етапів системного підходу [20]. Даний опис є достатньо ґрунтовним, в той же час потребує певного уточнення. В першу чергу слід орієнтуватися на структуру категоріального апарату системного підходу, і компонувати вказані групи чинників слід у відповідності з нею. Наприклад системо породжуючі і системообумовлюючі чинники можна об'єднати в одну групу завдяки їх тісному зв'язку та взаємозалежності у теоретико-методологічному контексті. Також, у наведеній класифікації не представлена група системоорганізуючих чинників, які належать є основою системних явищ. Враховуючи зазначені уточнень, ос-

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Для конкретизації розвитку системи в контексті стратегічне управління розглянемо види систем, які мають відношення до агропродовольчої сфери. Одним з видом системи є економічна система. Наукові підходи до тлумачення терміну "економічна система" наведено в табл. 1.

Економічну систему розуміють наступним чином: форма організації (Самуельсон П.А. [20]); сукупність видів діяльності (Мочерний С.В. [4, с. 444]); спосіб організації національної економіки (Панчишин С.М. [14, с. 552]); комплекс фірм (М.І. Крупка, П.І. Островерх, Реверчук С.К. [7, с. 32]); системне утворення, що поєднує чинники виробництва (Б.В. Кульчицький [8, с. 130]); сукупність елементів (компонентів) економіки (Гальчинський А.С., Єщенко П.Є., Палкін Ю.І. [12, с. 67] та колектив авторів під керівництвом Базилевича В.Д. [5, с. 63]).

Тлумачення терміну "соціальна система" з одного боку сформульовані, виходячи з розуміння поняття "система", а з іншого (що стосується виробничо-управлінської сфери діяльності) — мають різні акценти. Чепік-Трегубенко О.С., Єнін М.Н., Наливайко Л.Р. [21] свідчать, що соціальна система — цілісне, впорядковане соціальне утворення, єдність взаємопов'язаних інститутів, груп, організацій, спільнот, котрі, взаємодіючи, забезпечують матеріальні та нематеріальні потреби та інтереси людей. На нашу думку, головним елементом агропродовольчої сфери є люди.

З огляду на зазначене, агропродовольча сфера має поєднувати в собі риси як економічної системи, так і соціальної системи, тобто розглядатися як соціально-економічна система. Це поняття, як і попередні, має неоднозначне тлумачення табл. 2.

Якщо розуміння терміну "соціально-економічна система", що належить Ляшенку В.І. [10], аналогічне поняттю "система", то інші автори [20] при визначенні зазначеного терміну акцентують увагу на соціальних і економічних відносинах у суспільстві як основі соціально-економічної системи.

З огляду на теорію систем неординарним є підхід Ткаченка В.О.

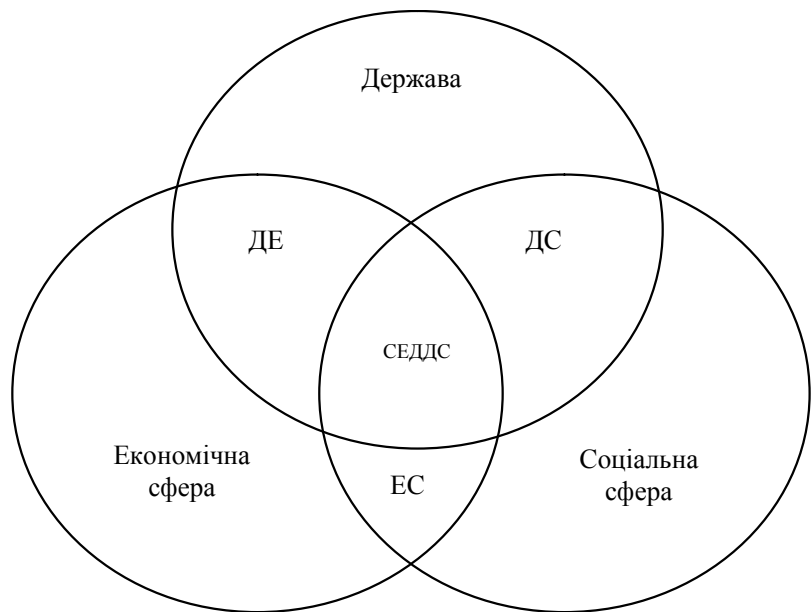
Таблиця 2. Наукові підходи до тлумачення терміну "соціально-економічна система"

Автор, джерело	Зміст поняття
Ляшенко В.І. [10, с. 22]	Соціально-економічна система є сукупністю об'єктів, що називаються елементами, які взаємопов'язані, взаємодіють між собою і утворюють єдине ціле, що набуває властивостей, які не притаманні елементами.
Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. [11]	Соціально-економічна система розвивається через еволюцію продуктивних сил і відновлення економічних відносин, які створюють умови для подальшого розвитку продуктивних сил
Ткаченко В.О., Чимшита С.І. [17, с. 38-48]	Соціально-економічна система – це сукупність підсистем різної природи: соціальної, економічної та політичної, які знаходяться у визначеному просторовому та часовому проміжку, а також взаємозв'язків між ними.

Джерело: узагальнено авторами.

і Чимшита С.І. [17], що розкривають зміст соціально-економічної системи як сукупності соціальної, економічної та політичної підсистем. Зазначений методологічний підхід, на наш погляд, доцільний і при розгляді агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи.

Зважаючи на тлумачення поняття "система", "економічна система", "соціальна система", на нашу думку, агропродовольча сфера як соціально-економічна система — це сукупність взаємозв'язаних галузей та сільської території з населенням, які утворюють разом певну цілісність, що охоплює процеси виробництва, обміну і споживання аграрної продукції та продовольства, забезпечуючи розвиток відповідних територій.

Рис. 2. Складові соціально-економічного розвитку держави

Джерело: систематизовано авторами на основі [9; 18; 24].

Економічна та соціальна системи, хоч і мають велику кількість елементів самостійності, повинні розглядатися як взаємопов'язані елементи, адже зазначені системи функціонують завдяки функціональному взаємозв'язку їх елементів, та забезпечують розвиток завдяки якісним та кількісним перетворенням. Чітке розуміння сутності структури, механізмів функціонування та розвитку економічної системи дозволяють ефективно управляти нею, здійснювати вплив на її структуру та визначати умови, в яких вона існує, через корегування її складових та елементів забезпечення самої системи [9, с. 103].

Характеризуючи соціально-економічні відносини, слід відмітити, що соціальна система забезпечує економіку необхідними людськими ресурсами, а економічна система забезпечує населення робочими місцями, надає можливість отримання заробітної плати та премій за виконану роботу, встановлює необхідність впровадження соціальної відповідальності підприємств та гарантує соціальний захист й соціальне забезпечення суспільству.

Держава в межах соціально-економічних відносин забезпечення регулювання економічного розвитку через такі інструменти як законодавство, податки, ліцензування, патентування, субсидування тощо. Через зворотній зв'язок економічна система забезпечує податкові надходження до бюджетів всіх рівнів, формує внутрішній валовий продукт та національне багатство країни. В межах державно-соціальних відносин відбувається гарантування населенню соціального захисту, надання соціального забезпечення та гарантії, що в підсумку формують соціальну стабільність країни. Взаємозв'язки держави, економічної та соціальної сфер відображено на рис. 2.

І саме в площині СЕД, де перетинаються взаємозв'язки держави, економічної системи та соціальної сфери, на нашу думку, мають бути сформовані соціальні пріоритети розвитку економіки та країни, так як в сучасних умовах політика держави має бути соціально спрямованою заради забезпечення збереження населення та формування громадянського суспільства. На жаль, на сучасному етапі в розвитку економіки України поки що не сформована цілісна модель соціальної політики. В той же час в межах суспільної політики слід відмітити тяжіння до консервативних методів соціального захисту та посилення регулятивної та контрольної функцій держави.

Характеризуючи соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери, як складової національної економіки, важливого значен-

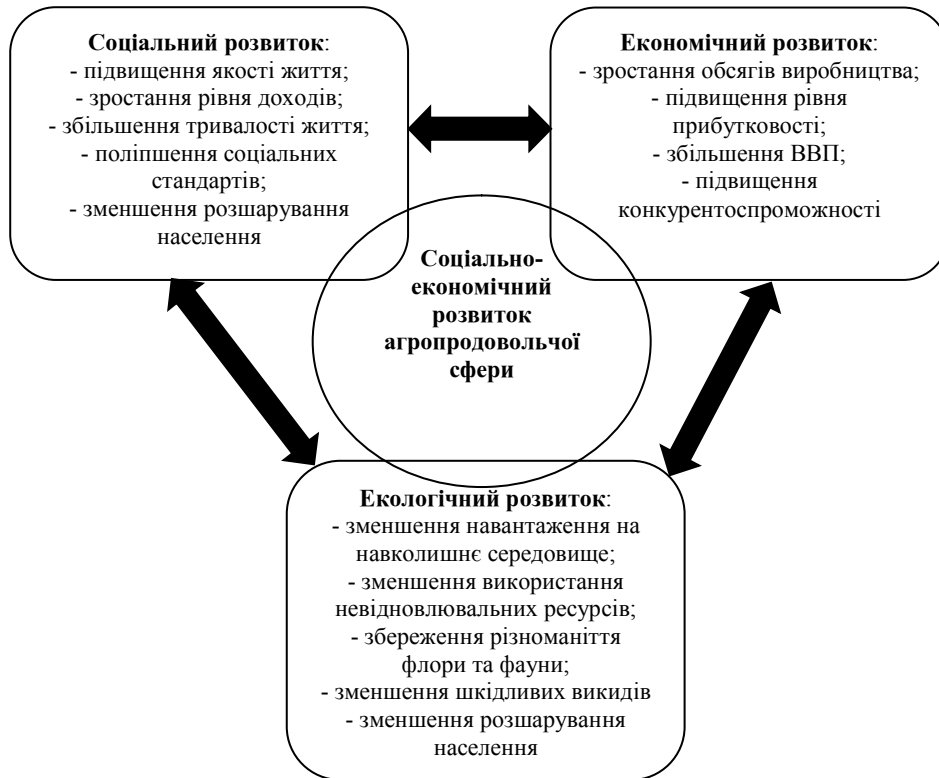
ня набуває такий елемент, як екологічний розвиток.

В своїх дослідженнях О. Попова розглядає соціально-економічний розвиток в межах розвитку агропродовольчої сфери та визначає його як системні, цілеспрямовані зміни, які орієнтуються на потенціал індивідууму та його інтереси, враховуючи запити соціуму та суспільства, є адаптивними за своєю природою, та спрямовані на підвищення екологічної стійкості, зростання еколого-економічної та соціально-економічної ефективності відносно до попередніх станів, та раціональними на всіх стадіях розвитку суспільства, економіки та агропродовольчої сфери [14].

Підсумовуючи зазначене можна зробити висновки, стосовно соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери: її слід розглядати в якості системи, яка в умовах безперервності та динамічності, забезпечує підтримку пропорційності для суб'єктів господарювання в межах невизначеності та мінливості зовнішнього оточення, враховуючи необхідні темпи розвитку для забезпечення потреб споживачів в першу чергу у якісних продуктах харчування, та інших видах товарів, які виготовляються із сільськогосподарської сировини, як в межах аграрних підприємств, так і тих, які забезпечують переробки даної сировини. При цьому потрібно забезпечити підтримання відповідних соціальних стандартів для працівників, та організувати діяльність без шкоди для навколишнього середовища.

В цілому, соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери включає три напрямки, спрямований на забезпечення балансу в межах соціальних та екологічних критеріїв при підтримці економічної ефективності господарської діяльності. Розглядаючи соціальну складову, слід зазначити що вона спрямована на формування відповідного рівня забезпеченості матеріальними та нематеріальними благами. Екологічна складова забезпечує мінімізацію шкоди навколишньому середовищу, і спрямована на перехід до ширшого використання відновлювальних ресурсів, впровадження інноваційних технологічних рішень, які забезпечують мінімізацію негативного впливу на природу.

До основних критеріїв соціально-економічного розвитку слід віднести збільшення обсягів виробництва якісних продуктів харчування до рівня здатного в повній мірі задовольнити потреби населення, підтримуючи при цьому відповідний рівень економічної ефективності виробництва, який забезпечує можливості для розширеного відтворення [19]. Говорячи про соціальну складову соціально-економічного

Рис. 3. Структура взаємозв'язку складових соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери

Джерело: удосконалено авторами на основі [6; 16].

розвитку, ми маємо на увазі поліпшення добробуту сільського населення, забезпечення достойного рівня та якості життя селян, стабілізація в сільській місцевості демографічних та міграційних явищ.

Провівши аналіз аграрного виробництва ми можемо виділити ряд ключових його характеристик, найбільший вплив з яких мають: обмеження пов'язані з використанням землі як ключового ресурсу, високий рівень залежності від природно-кліматичних умов, низький рівень оплати праці в сільському господарстві, погано розвинута інфраструктура, та відверто слабкий захистом від ризиків. Дані чинники визначають низький рівень стійкості агропродовольчої сфери в порівнянні з іншими галузями національної економіки. Підтвердження зазначеного виступає також факт того, що такий обмежений ресурсом як земля має відмінні вихідними характеристики, що викликає виникнення диспропорцій стосовно потенційних обсягів виробництва кінцевої продукції в розрахунку на одиницю затрачених ресурсів, в першу чергу фінансових.

Існує велике різноманіття трактувань поняття соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери, в той же час найбільш часто зустрічається використання концепції яка враховує наступні складові: економічний, со-

ціальний та екологічний розвиток. При цьому соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери нерозривно пов'язано із наступними чинниками: виробництво продуктів харчування, зростання якості життя сільських мешканців, ефективне використання природних, економічних та інтелектуальних ресурсів. Взаємозв'язок між складовими соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери наведено на рисунку 3.

На формування системи соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери визначальну вплив мають наступні зовнішні чинники: розвиток конкурентного середовища, рівень державної підтримки, доступність та глибина ринків збуту, забезпеченість та можливості залучення ресурсів, розвиток інституційного середовища, стан внутрішнього попиту, інвестиційний клімат; стан державної науково-технічної політики, стан навколишнього середовища, якість та доступність природних ресурсів, цінова та податкова політика держави, рівень соціального розвитку сільської місцевості, паритет цін та умови міжгалузевого обміну, рівень кооперації та розвиток інтеграційних зв'язків в агропродовольчій сфері, вплив зовнішньоекономічних чинників, рівень міжнародної конкуренції.

Перелічені чинники виступають ключовими умовами ефективного функціонування агропродовольчої сфери, завдяки тому, що мають прямий вплив на ефективність діяльності аграрних формувань, а також регулюють внутрішні чинники через їх стимулювання або стримування.

Внутрішні чинники та їх вплив значною мірою стосуються управлінського фактору, в основі якого лежить рівень кваліфікації керівників, який визначається їх здатністю швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, та швидко приймати оптимальні управлінські рішення, які б враховували передові вітчизняні та світові здобутки, спиралися на сучасні технології з метою модернізації та диверсифікації виробництва, ефективно використовували ресурсний потенціал. На стабільний розвиток агропродовольчої сфери значний вплив також мають такі чинники як, спеціалізація та концентрація аграрного виробництва, територіальне розміщення, стан внутрішньої інфраструктури, організаційно-господарські форми діяльності підприємств, наявний потенціал економічних та інтелектуальних ресурсів, якість та конкурентоспроможність продукції, рівень організації виробництва та управління, система обліку та моніторингу змін попиту, пропозиції та рівня цін, рівень інвестиційно-інноваційної активності, наявність резервів ресурсів, сировини та виробничих, рівень мотивації праці [23, с. 16—18].

Специфіка економічних відносин в агропродовольчій сфері визначається передусім особливостями організації аграрного виробництва. Підходи, запропоновані В. Амбросовим, Н. Васильєвою, О. Гудзинським, М. Кропивком, П. Саблуком, І. Червеним [1; 2; 3; 15; 22],

Таблиця 3. Чинники, які впливають на організацію аграрного виробництва

Чинник	Характеристика чинника	Економічні методи мінімізації впливу чинника
Технологічні умови виробництва		
Природні явища	Неврожай, повінь, засухи та інші стихійні лиха, залежність від погодно-кліматичних умов	Створення державних, регіональних, галузевих й внутрішньогосподарських страхових і резервних фондів
Сезонність	Неспівпадіння виробничого періоду з періодом реалізації виробленої продукції пов'язано з тривалістю виробничого циклу	Взаємодія з банками по формуванню системи пільгового кредитування, державна фінансова підтримка, компенсації відсотків по кредитах
Характер праці і технологія виробництва		
Земля	Не амортизується і, відповідно, не бере участь у формуванні собівартості продукції	Державне регулювання диференційованого прибутку (ренти) сільськогосподарських товаровиробників залежно від рівня родючості і місця розташування
Продуктивна і робоча худоба	По продуктивній худобі амортизація не нараховується, його вартість не переноситься на собівартість продукції, але по робочій худобі вона нараховується	Організація фінансування відтворення безпосередньо в самій галузі шляхом вирощування молодяку
Матеріально-технічні		
Технічна озброєність	Рівень та умови використання техніки	Створення амортизаційних фондів, розвиток лізингових відносин
Організаційні		
Організація виробництва, праці і керування	Відображається на рівні ефективності господарювання	Застосування методів та важелів управління фінансами підприємств. Впровадження фінансового, податкового, страхового, інвестиційного менеджменту
Соціально-економічні		
Витрати капітального характеру	Відображаються на собівартості та ціні сільськогосподарської продукції	Державні і регіональні програми, які забезпечують фінансування капітальних інвестицій на зрошення земель, реконструкцію діючих меліоративних систем
Рівень цін на сільськогосподарську та промислову продукцію	Реалізація сільськогосподарської продукції не дозволяє покрити витрати, пов'язані з придбанням продукції промисловості	Державне цінове регулювання і підтримка виробництва сільгосппродукції, резервні запаси, резервні фонди, урядові інтервенції на товарних ринках, міжнародні торгові угоди
Попит на сільськогосподарську продукцію	Швидкість виникнення за рахунок, коливання ціни, якості, сезонності, заміщення іншими видами продукції.	Державне стратегічне планування товарних ринків, довгострокові угоди та розрахункова дисципліни

Джерело: складено авторами.

дозволили в процесі даного дослідження систематизувати чинники, які впливають на організацію аграрного виробництва (табл. 3).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В процесі дослідження системні параметри розглядаються в якості характеристики об'єктів, які зумовлюють їх існування як цілісної системи. Уявлення стосовно базисних системних стратегічних параметрів формується за допомогою категоріального апарат теоретико-системних досліджень, при цьому основну увагу слід зосередити на характеристиці системних закономірностей, які формують основні групи системних параметрів. За результатами досліджень держава в межах соціально-економічних

відносин забезпечує регулювання економічного розвитку через такі інструменти як законодавство, податки, ліцензування, патентування, субсидування тощо. Через зворотній зв'язок економічна система забезпечує податкові надходження до бюджетів всіх рівнів, формує внутрішній валовий продукт та національне багатство країни. В межах державно-соціальних відносинах відбувається гарантування населенню соціального захисту, надання соціального забезпечення та гарантії, що в підсумку формують соціальну стабільність країни. Доведено, що соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери включає три напрямки (економічний, екологічний та соціальний розвиток), спрямований на забезпечення балансу в межах соціальних та екологічних критеріїв при підтримці економічної ефективності господарській діяльності. Розглядаючи соціальну складову, слід зазначити що вона спрямована на формування відповідного рівня забезпеченості матеріальними та нематеріальними благами. Екологічна складова забезпечує мінімізацію шкоди навколишньому середовищу, і спрямована на перехід до ширшого використання відновлювальних ресурсів, впровадження інноваційних технологічних рішень, які забезпечують мінімізацію негативного впливу на природу. Зазначені пропозиції визначають основу системи стратегічного управління розвитком агропродовольчої сфери в контексті диджиталізації та модернізації системи логістики.

Література:

1. Амбросов В.Я., Онегіна В.М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ. Економіка АПК. 2009. № 2. С. 16—18.
2. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: монографія. Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ, 2007. 348 с.
3. Гудзинський О.Д., Козловський С.В., Герасименко Ю.В. Комплексна оцінка інвестиційного клімату сільського господарства районів Вінницької області. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2007. № 4 (43). С.28—37.
4. Економічна енциклопедія: в 3 т. / Редкол. С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. Т.1. Київ: ВЦ "Академія", 2000. 864 с.
5. Економічна теорія: Політекономія: [підручник] / за ред. В.Д. Базелевича. Київ: Знання-Пресс, 2006. 581 с.
6. Зеркалов Д.В. Проблеми екології сталого розвитку: монографія. Київ: Основа, 2013. 430 с.
7. Крупка М.І., Островерх П.І., Ревергук С.К. Основи економічної теорії: підручник. Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Київ: Атіка, 2001. 344 с.
8. Кульчинський Б.В. Сучасні економічні системи: [навчальний посібник]. Львів: Афіша, 2004. 279 с.
9. Лебедева О.А. Особливості соціальної спрямованості економічного розвитку України. Економіка та держава № 3/2014. С. 101—103.
10. Ляшенко В.І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режим, інструменти: монографія. Донецьк: ДонНТУ, 2006. 668 с.
11. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. Національна економіка. К.: Знання, 2011. 463 с.
12. Основи економічних знань: навч. посібник / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. Київ: Вища школа, 2002. 544 с.
13. Панчишин С.М. Макроекономіка: [навчальний посібник] Київ: Либідь, 2001. 614 с.
14. Попова О.А. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми: монографія. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ, 2009. 352 с.
15. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основи організації сільськогосподарського ринку. Київ: ІАЕ УААН, 2002. 190 с.
16. Сідляр О.І. Складові сталого розвитку аграрного сектора економіки. Ефективна економіка. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3561>
17. Ткаченко В.А., Чимшіт С.І. Соціально-економічні системи: сутність та механізм управління. Вісник економічної науки України. 2004. № 2. С. 38—48.
18. Уманців Ю.М., Міняйло О.І. Механізм економічної політики: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 436 с.
19. Федірець О. В. Оцінювання організаційної ефективності в процесі стратегічного управління. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1 (10). Полтава: ПДАА. 2015. С. 287—295.
20. Федірець О.В. Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Полтавський державний аграрний університет, Полтава, 2021. 448 с.
21. Чепік-Трегубенко О.С., Єнін М.Н., Наливайко Л.Р. Соціальна система. Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Соціальна_система_\(дата_звернення:_21.08.2020\)](https://vue.gov.ua/Соціальна_система_(дата_звернення:_21.08.2020)).

22. Червен І.І., Шебаніна О.В. Основні напрями оптимізації обсягів виробництва вітчизняної продукції. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2007. № 2 (40). С. 3—10.

23. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери. Економіка АПК. 2005. № 12. С. 15—20.

24. Fedirets O. Management of the development of agricultural resources use. Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects: collective monograph in edition I. Markina (issue 2). Prague. Nemoros s.r.o. 2020. Czech Republic. P. 297—303.

References:

1. Ambrosov, V.Ya. and Onegina, V.M. (2009), "Ensuring state support for agricultural production in the conditions of Ukraine's membership in the WTO", *Economy of agro-industrial complex*, vol. 2, pp. 16—18.

2. Vasylieva, N.K. (2007), *Matematychni modeli innovatsiynoho rozvytku v ahrarniy ekonomitsi* [Mathematical models of innovative development in the agrarian economy], RVV DDAU, Dnipropetrovsk, Ukraine.

3. Gudzinskyi, O.D., Kozlovskyi, S.V. and Gerasimenko, Yu.V. (2007), "Comprehensive assessment of the investment climate of agriculture in the districts of Vinnytsia region", *Herald of Agrarian Science of the Black Sea Region*, vol. 4 (43), pp. 28—37.

4. Mocherny, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic encyclopedia], Academy Center, Kyiv, Ukraine.

5. Bazelevicha, V.D. (2006), *Ekonomichna teoriya* [Economic theory: Political economy], Znannia-Press, Kyiv, Ukraine.

6. Zerkalov, D.V. (2013), *Problemy ekolohiyi staloho rozvytku* [Problems of ecology of sustainable development], Osнова, Kyiv, Ukraine.

7. Krupka, M.I., Ostroverkh, P.I. and Reverguk, S.K. (2001), *Osnovy ekonomichnoyi teorii* [Foundations of economic theory. Lviv National University named after Ivan Franko], Atika, Kyiv, Ukraine.

8. Kulchynskyi, B.V. (2004), *Suchasni ekonomichni systemy* [Modern economic systems], Afisha, Lviv, Ukraine.

9. Lebedeva, O.A. (2014), "Peculiarities of the social orientation of the economic development of Ukraine", *Economy and the state*, vol. 3, pp. 101—103.

10. Lyashenko, V.I. (2006), *Rehulyuvannya rozvytku ekonomichnykh system: teoriya, rezhym, instrumenty* [Regulation of the development of economic systems: theory, regime, tools], DonNTU, Donetsk, Ukraine.

11. Melnyk, A.F., Vasina, A.Yu., Zhelyuk, T.L. and Popovych, T.M. (2011), *Natsional'na ekonomika* [National economy], Znannia, Kyiv, Ukraine.

12. Galchynskyi, A.S., Yeshchenko, P.S. and Palkin, Y.I. (2002), *Osnovy ekonomichnykh znan?* [Basics of economic knowledge], Higher School, Kyiv, Ukraine.

13. Panchyshyn, S.M. (2001), *Makroekonomika* [Macroeconomics], Lybid, Kyiv, Ukraine.

14. Popova, O.L. (2009), *Stalyy rozvytok ahrosfery Ukrayiny: polityka i mekhanizmy* [Sustainable development of the agricultural sector of Ukraine: policy and mechanisms], Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine.

15. Sabluk, P.T., Karich, D.Ya. and Kovalenko, Yu.S. (2002), *Osnovy orhanizatsiyi sil'skohospodars'koho rynku* [Basics of agricultural market organization], IAE UAAS, Kyiv, Ukraine.

16. Sidlyar, O.I. (2014), "Components of sustainable development of the agrarian sector of the economy", *Efficient economy*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3561> (Accessed 02.04.2024).

17. Tkachenko, V.A. and Chimshit, S.I. (2004), "Socio-economic systems: essence and management mechanism", *Herald of economic science of Ukraine*, vol. 2, pp. 38—48.

18. Umantsiv, Y.M. and Minyailo, O.I. (2010), *Mekhanizm ekonomichnoyi polityky* [Mechanism of economic policy: study guide], City of NV, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

19. Fedirets, O. V. (2015), "Evaluation of organizational effectiveness in the process of strategic management", *Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy*, vol. 1 (10), pp. 287—295.

20. Fedirets, O.V. (2021), "Development of the agro-food sector as a socio-economic system: theory, methodology, practice", *Abstract of Doctor dissertation, Economy, Poltava, Ukraine*.

21. Chepik-Tregubenko, O.S., Yenin, M.N. and Nalyvaiko, L.R. (2021), "Social system. Great Ukrainian encyclopedia", available at: <https://vue.gov.ua/> (Accessed 02.04.2024).

22. Cherven, I.I. and Shebanina, O.V. (2007), "The main directions of optimization of the volume of production of domestic products", *Herald of Agrarian Science of the Black Sea Region*, vol. 2 (40), pp. 3—10.

23. Shubravskaya, O.V. (2005), "Factors and indicators of sustainable development of the agricultural sector", *Economy of agro-industrial complex*, vol. 12, pp. 15—20.

24. Fedirets, O. (2020), *Management of the development of agricultural resources use*, Nemoros s.r.o., Prague, Czech Republic.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2024 р.